

Αθανασίου Παπαγεωργίου*

Η Επισκοπή Σόλων, σύμφωνα με τον βίο του Αγίου Αυξιβίου, ιδρύθηκε το έτος 57, όταν, μετά τον μαρτυρικό θάνατο του Αποστόλου Βαρνάβα, ο Μάρκος, καταδιωκόμενος από τους Εβραίους της Σαλαμίνας έφθασε στον Λιμνίτη που ήταν το επίνειο των Σόλων, για να εγκαταλείψει την Κύπρο. Ο Μάρκος συνάντησε στον Λιμνίτη τον Αυξίβιο που μόλις είχε φθάσει από την Ρώμη και βλέποντας την θερμή πίστη του Αυξιβίου τον βάπτισε και αφού τον χειροτόνησε επίσκοπο τον έστειλε να διδάξει τον Χριστιανισμό στους Σόλους, που ήταν σημαντική πόλη, κέντρο των μεταλλευτικών επιχειρήσεων στην Κύπρο.

Σύμφωνα με τον βίο του Αγίου Αυξιβίου, τον άγιο που ποίμανε την εκκλησία των Σόλων για πενήντα χρόνια τον διεδέχθη ο μαθητής του Αυξίβιος από την «Σολοποταμίαν», προφανώς ένα χωριό κοντά στους Σόλους κτισμένο ίσως στην όχθη του ποταμού της Μαραθάσας που χύνεται στη θάλασσα, ανατολικά των Σόλων.

Η γνώμη του J . Hackett ότι και ο αδελφός του Αγίου Αυξιβίου έγινε Επίσκοπος Σόλων, δεν ευρίσκει οποιοδήποτε στήριγμα στον βίο του Αγίου Αυξιβίου. Δυστυχώς, όπως γενικά και για τις άλλες επισκοπές της Κύπρου, δεν υπάρχουν πληροφορίες για την Επισκοπή των Σόλων και τους διαδόχους του Αυξιβίου του Β'. Ο J . Hackett , παραπέμπων στον Le Quien (Oriens Christianus , II , col . 1072) θεωρεί ως Επίσκοπο Σόλων κάποιον Πέτρο που μνημονεύεται στο Αιθιοπικό Συναξάριο στις 2 Ιανουαρίου με την πληροφορία ότι βάπτισε τον Μέγα Κωνσταντίνο. Η γνώμη αυτή είναι απαράδεκτη επειδή δεν στηρίζεται σε ασφαλή πηγή και επειδή είναι γνωστό ότι τον Μέγα Κωνσταντίνο βάπτισε ο Μητροπολίτης Νικομήδειας Ευσέβιος, είναι εντελώς αναξιόπιστη. Τον 4ον αιώνα και προφανώς μετά τους μεγάλους καταστρεπτικούς σεισμούς του 332 και 342 και λόγω της εχθρότητας των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, μ' εξαίρεση τον Ιουλιανό (360-363), προς την ειδωλολατρεία, ο Χριστιανισμός στην Κύπρο εξαπλώθηκε ραγδαία, χωρίς βέβαια να εξαλειφθεί η ειδωλολατρεία, και άρχισαν να κτίζονται μεγάλοι χριστιανικοί ναοί που αντικαθιστούσαν τα προϋπάρχοντα μικρά ευκτήρια. Αναμφίβολα τόσο για την εξαπλώση του Χριστιανισμού όσο και για την ανέγερση των ναών εργάστηκαν οι κατά τόπους επίσκοποι και προφανώς και οι Επίσκοποι των Σόλων. Τον 4 ον αιώνα κτίσθηκε στους Σόλους μια βασιλική, υπολείμματα της οποίας βρέθηκαν κάτω από την μεγάλη τρίκλιτη βασιλική που ανασκάφηκε από την Αποστολή του Καθολικού Πανεπιστημίου Λαβάλ του Quebec του Καναδά. Δυστυχώς τα όρια και η μορφή της πρώτης αυτής βασιλικής δεν έγινε δυνατό να καθαρισθούν κατά τις ανασκαφές, που διακόπηκαν το 1974 λόγω της τουρκικής εισβολής. Αργότερα, τον 5 ον ή 6 ον αιώνα η βασιλική αυτή κατεδαφίσθηκε και στη θέση της κτίσθηκε μια άλλη τρίκλιτη βασιλική, τα κλίτη της οποίας χωρίζονταν με δυο κιονοστοιχίες των οποίων οι κίονες ήταν κατασκευασμένοι με λίθινους σπονδύλους. Η βασιλική αυτή καταστράφηκε από πυρκαϊά και τον σεισμό που ακολούθησε την Δεύτερη Αραβική Επιδρομή εναντίον της Κύπρου και επισκευάσθηκε από τον Επίσκοπο Ιωάννη το 655, σύμφωνα με επιγραφή που βρέθηκε στο αίθριο της βασιλικής κατά την ανασκαφή του 1974.

Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τον διάδοχο του Αυξιβίου Β'. Ο επόμενος γνωστός Επίσκοπος των Σόλων αναφέρεται στην επιστολή του Πατριάρχου της Αλεξανδρείας Θεοφίλου το 393. Δυστυχώς όμως ο Θεόφιλος αναφέρει τα ονόματα 15 επισκόπων της Κύπρου, χωρίς όμως να αναφέρει τα

ονόματα των επισκοπών των. Κατά συνέπεια δεν μπορεί να καθοριστεί ποιος ακριβώς ήταν ο Επίσκοπος Σόλων το 393.

Από τον 5 ον αιώνα είναι γνωστά τα ονόματα δυο Επισκόπων των Σόλων που πήραν μέρος σε Οικουμενικές Συνόδους. Ο πρώτος είναι ο Ευάγγριος (-431-;) που πήρε μέρος στην Γ' Οικουμενική Σύνοδο που συνήλθε στην Έφεσο το 431 και ο δεύτερος ο Επιφάνιος (-451-;) που πήρε μέρος στην Δ' Οικουμενική Σύνοδο που συνήλθε στην Χαλκηδόνα το 451. Δυστυχώς δεν υπάρχουν πληροφορίες για την Επισκοπή Σόλων κατά το β' ήμισυ του 5 ου και του 6 ου αιώνα. Μόνο ένας Επίσκοπος Σόλων είναι γνωστός. Μια σφραγίδα που βρίσκεται στο Παρίσι (και δυο άλλες που βρίσκονται στο Κυπριακό Μουσείο) που χρονολογήθηκε από τον V . Laurent στον 6/7 αιώνα αναφέρει τον Επίσκοπο Σόλων Επίμαχο: Μπροστά σε τέσσερις γραμμές αναγράφεται: ΘΕΟΤΟ/ΚΕ ΒΟΗ/ΘΕΙ ΕΠΙ/ΜΑΧΟΥ και πίσω σε δυο γραμμές ΕΠΙ ΣΚΟ (πού)ΣΟΛΩΝ. Φαίνεται όμως ότι ο 6 ος αιώνας και το πρώτο ήμισυ του 7 ου αιώνα ήταν περίοδος οικονομικής ακμής σ' όλη την νήσο. Κτίζονται ή ανακαινίζονται μεγάλων διαστάσεων βασιλικές και διακοσμούνται με εντοίχια ψηφιδωτά και τοιχογραφίες. Ακόμη και μικρές βασιλικές αγροτικών οικισμών διακοσμούνται με εντοίχια ψηφιδωτά, όπως απέδειξαν ανασκαφές ερειπωμένων βασιλικών, αλλά και σωζόμενες διακοσμήσεις αψίδων βασιλικών που ενσωματώθηκαν σε μεσοβυζαντινούς ναούς (ναός Παναγίας Κανακαρίας στη Λυθράγκωμη, ναός Παναγίας Αγγελοκτίστου στο Κίτι, ναός Παναγίας Κυράς κοντά στο χωριό Λειβάδια της Καρπασίας). Αναμφίβολα και στους Σόλους πρέπει να υπήρχε οικονομική ακμή και οι επίσκοποι της πόλης, φρόντιζαν, όπως και οι Αρχιεπίσκοποι Κωνσταντίας, να δημιουργούν έργα κοινής ωφελείας. Από τεμάχιο επιγραφής που βρέθηκε κοντά στους Σόλους και χρονολογήθηκε στα τέλη του 6 ου ή τις αρχές του 7 ου αιώνα, πληροφορούμαστε ότι ο Επίσκοπος Σόλων Ιωάννης έκτισε κάποιο κτήριο, ενώ ο ίδιος ή κάποιος άλλος επίσκοπος την ίδια περίοδο έκτισε «απαντητήριο» δηλαδή είδος ξενοδοχείου.

Το 649 όμως αρχίζει περίοδος καταστροφών, μείωσης του πληθυσμού και δυσπραγίας, η περίοδος των Αραβικών Επιδρομών. Πόλεις καταστρέφονται και μερικές εγκαταλείπονται τελείως στα τέλη του 7 ου ή τις αρχές του 8 ου αιώνα. Αναμφίβολα και οι Σόλοι δεν έμειναν ανεπηρέαστοι. Είναι αλήθεια ότι κατά την Πρώτη Αραβική Επιδρομή το 649 οι Σόλοι, όπως και το μεγαλύτερο μέρος της Κύπρου, έμειναν ανεπηρέαστοι. Οι Άραβες αφού κατέλαβαν την Κωνσταντία και την περιοχή της, και αφού λεηλάτησαν την πόλη, έσφαξαν πολλούς κατοίκους και πήραν 120 χιλιάδες αιχμαλώτους, υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν την Κύπρο, όταν πληροφορήθηκαν ότι ο βυζαντινός στόλος έσπευσε εναντίον τους. Τέσσερα χρόνια, όμως, αργότερα το 653, σύμφωνα με τις αραβικές πηγές, οι Άραβες επέδραμαν ξανά εναντίον της Κύπρου και την κατέλαβαν ολόκληρη. Το 653 οι Σόλοι υπέστησαν την καταστροφική μανία των Αράβων. Μια επιγραφή χαραγμένη σε δυο πλάκες (δυστυχώς η δεύτερη πλάκα κομματιασμένη και αρκετά κομμάτια της λείπουν) που βρέθηκε το 1974 κατά την ανασκαφή του αιθρίου της βασιλικής των Σόλων μας δίδει σημαντικές πληροφορίες, τόσο για την Πρώτη όσο και για τη Δεύτερη Αραβική Επιδρομή και για τις συνέπειες της Δεύτερης Αραβικής Επιδρομής στους Σόλους: κατά την επιγραφή η βασιλική καταστράφηκε από πυρκαϊά. Πυρκαϊές κατέστρεψαν το Επισκοπείο, ίσως και το κοιμητηριακό παρεκκλήσιο στο οποίο εθάβοντο οι Επίσκοποι των Σόλων καθώς και δημόσια κτίρια και κατοικίες. Σεισμός που έγινε μετά την πυρκαϊά είχε σαν αποτέλεσμα την κατάρρευση της βασιλικής.

Ο Επίσκοπος Σόλων (;) Ιωάννης επανέκτισε την βασιλική και τα άλλα οικοδομήματα, γύρω απ' αυτήν «και στεγάσας εκόσμησεν και το έργον ετελείωσεν εις δόξαν του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, ινδ(ικτιώνος) ΙΓ του ΤΟΑ κατά Διοκλητιανόν έτους» δηλ. το 355. Η επιγραφή

προφανώς εχαράχθη για να μνημονεύσει την επισκευή της βασιλικής και των παρακειμένων κτισμάτων από τον επίσκοπο Ιωάννη. Περιέργως, ενώ όλες οι ελληνικές επιγραφές της Κύπρου χρησιμοποιούν την από κτίσεως κόσμου χρονολογία, στην επιγραφή των Σόλων γίνεται χρήση της χρονολογίας από το έτος του διωγμού των Χριστιανών από τον Διοκλητιανό. Προφανώς λόγω της κατοχής των Σόλων, και της Κύπρου γενικότερα, όπως παρατήρησε ο Ε. Χρυσός.

Είναι δυνατό να ταυτισθεί ο Ιωάννης που επισκέυασε την βασιλική το 655, σύμφωνα με την επιγραφή που βρέθηκε στο αίθριο της βασιλικής των Σόλων, με τον Ιωάννη της επιγραφής που δημοσίευσε το T.B. Mitford . Δυστυχώς η επιγραφή που δημοσίευσε ο T.B. Mitford είναι κολοβή και δεν είναι χρονολογημένη. Όμως είναι χαραγμένη σε λευκό μάρμαρο και οι χαρακτήρες των γραμμάτων είναι καλά χαραγμένοι και διαφέρουν από τους χαρακτήρες της επιγραφής του 655. Εάν η χρονολόγηση του T . B . Mitford είναι ορθή, τότε τους δυο αυτούς επισκόπους χωρίζει διάστημα 40 ετών τουλάχιστον αν όχι περισσότερο. Αν και αναφέρονται επίσκοποι με μακρά ποιμαντορία, όπως ο Άγιος Επιφάνιος με 35 έτη και σε νεώτερα χρόνια ο Αρχιεπίσκοπος Χρύσανθος με 43 έτη και ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος ο Γ' με 38 έτη (συμπεριλαμβανομένων και των ετών που διετέλεσε Μητροπολίτης Κυρηναίας), εν τούτοις δεν είναι συνήθης η ποιμαντορία 40-50 ετών, αν όχι και περισσότερο. Γι' αυτό ίσως πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο ένας Ιωάννης ήταν επίσκοπος στο τέλος του 6 ου και στις αρχές του 7 ου αιώνα και ο άλλος γύρω στο 655 (-655-;).

Έξι μολύβδινες σφραγίδες που χρονολογήθηκαν στον 7 ον αιώνα φέρουν στη μια πλευρά τη λέξη ΙΩΑ/ΝΝΟΥ, σε δυο γραμμές και στην άλλη τις λέξεις ΕΠΙ C Κ/ΟΠΟΥ C Ο/ΛΩΝ σε τρεις γραμμές. Οι σφραγίδες αυτές πρέπει ν' αποδοθούν στον Ιωάννη που αναφέρεται στην επιγραφή του 655.

Ένας άλλος Επίσκοπος Σόλων, ο Κύρος είναι γνωστός μόνο από μια σφραγίδα του που βρίσκεται στο Κυπριακό Μουσείο και χρονολογήθηκε στον 7 ον αιώνα. Στην μια όψη της σφραγίδας αναγράφεται σε 4 γραμμές: +/ΚΥ/ΡΟΥ/+ και στην άλλη σε δυο γραμμές: ΕΠΙ CK / CO ΛΩΝ.

Το 680 μεταξύ των άλλων Κυπρίων επισκόπων που παρέστησαν στην Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως ήταν και ο Επίσκοπος Σόλων Στρατόνικος (-680-;).

Ο 8 ος αιώνας είναι ένας από τους πιο πτωχούς σε πληροφορίες και την Επισκοπή των Σόλων. Οι Αραβικές Επιδρομές που άρχισαν το 649 και συνεχίστηκαν το 653 και το 690 δεν έπαυσαν, παρά τις συμφωνίες μεταξύ Βυζαντινών και Αράβων του 688 και των αρχών του 8 ου αιώνα. Όπως είναι γνωστό η συμφωνία του 688 μεταξύ του Ιουστινιανού το Β' και του Χαλίφη Αμπτ-Αλ-Μαλήκ, προνοούσε την καταβολή ίσου ποσού φόρων στο Βυζάντιο και στους Άραβες και καθιστούσε την Κύπρο ουδέτερη μεταξύ Αράβων και Βυζαντινών. Την συμφωνία αυτή παραβίασε πρώτος ο Ιουστινιανός ο Β' που μετέφερε στην περιοχή της Κυζίκου τον Αρχιεπίσκοπο Ιωάννη και πλήθος Κυπρίων, με σκοπό, όπως υποστηρίχθηκε, να καταστήσει την Ιουστινιανούπολη, που έκτισε εκεί, ανεξάρτητη Αρχιεπισκοπή. Προφανώς ο Ιουστινιανός ο Β' δεν μετέφερε άλλους επισκόπους στην Κύζικο, γι' αυτό και δεν αναφέρονται στην Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο του 691 άλλοι Κύπριοι επίσκοποι. Ακολούθησε επιδρομή του Αμπτ-Αλ-Μαλήκ εναντίον της Κύπρου, που ακολουθώντας το παράδειγμα του Ιουστινιανού μετέφερε χιλιάδες Κύπριους στη Συρία. Στις αρχές του 8 ου αιώνα, προφανώς μετά την απομάκρυνση του Ιουστινιανού από τον θρόνο, έγινε νέα συμφωνία μεταξύ Αράβων και Βυζαντινών η οποία επέτρεψε την επιστροφή των Κυπρίων από την Κύζικο και την Συρία στην Κύπρο. Το 743, όμως, έγινε νέα επιδρομή εναντίον της Κύπρου από τον Χαλίφη Ουαλήντ, ο οποίος μετέφερε πλήθος Κυπρίων στη Συρία.

Μεγαλύτερες καταστροφές προκάλεσε η επιδρομή του Χαρούντ Αλ Ρασίντ το 806. Κατά τον Θεοφάνη ο Χαρούντ Αλ Ρασίντ «πέμψας στόλο εις Κύπρον τας τε εκκλησίας κατέστρεψε και τους Κυπρίους μετέστησε και πολλήν άλωσιν ποιήσας την ειρήνην διέστρεψε». Δυστυχώς δεν υπάρχουν πληροφορίες για τους Σόλους και τις εκκλησίες τους. Ήδη μερικές πόλεις της Κύπρου, όπως η Αμαθούς και το Κύριον, εγκαταλείφθηκαν από το τέλος του 7 ου ή τις αρχές του 8 ου αιώνα και οι επίσκοποι και οι κατοικοί τους εγκαταστάθηκαν, της μεν Αμαθούντας στη Νεάπολη, την σημερινή Λεμεσό της οποίας ο επίσκοπος εξαφανίζεται από τους επισκοπικούς καταλόγους της Κύπρου και ο του Κουρίου στην Επισκοπή. Τότε φαίνεται ότι εγκαταλείφθηκε και η Λάπηθος, που σήμερα είναι γνωστή ως Λάμπουσα και οι κάτοικοί της και μαζί ο επίσκοπος μετοίκησαν στις σημερινές κωμοπόλεις Καραβά και Λαπήθου. Άλλες όμως παράλιες πόλεις, παρά τις σημαντικές καταστροφές που υπέστησαν, όπως η Σαλαμίς, το Κίτιον, η Πάφος, η Αρσινόη, η Κερύνεια αλλά και οι πόλεις του εσωτερικού, οι Χύτροι, οι Λεδροί, η Ταμασός και η Τρεμετουσιά, εξακολούθησαν να κατοικούνται και να είναι οι έδρες της μητροπόλεως (Σαλαμίνα) και των επισκοπών. Δυστυχώς, για τους Σόλους δεν υπάρχουν πληροφορίες. Η έκταση των ανασκαφών που έγιναν ήταν πολύ περιορισμένη και έτσι δεν υπάρχουν επαρκείς αρχαιολογικές πληροφορίες για τους Σόλους. Το 787 ο Επίσκοπος Σόλων Ευστάθιος (;-787-;) πήρε μέρος στην 7 η Οικουμενική Σύνοδο της Νικαίας που καταδίκασε την εικονομαχία και καθόρισε την τιμητική προσκύνηση των εικόνων. Καμιά πληροφορία δεν υπάρχει για τους Σόλους από τον 9 ον ως τον 12 ον αιώνα. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Νικόλας ο Μουζάλων, μετά την παραίτησή του από τον Αρχιεπισκοπικό Θρόνο και την επιστροφή του στην Κωνσταντινούπολη έγραψε ένα μακρύ ποίημα για να δικαιολογήσει την παραίτησή του. Στο ποίημά του αυτό αναφέρεται σ' επισκόπους της Κύπρου καλούς αλλά και κακούς, χωρίς όμως ν' αναφέρει τα ονόματα και τις επισκοπές τους. Πάντως η Επισκοπή Σόλων αναφέρεται σ' όλους τους καταλόγους Επισκοπών (Notitiae Episcopatum). Είναι βέβαιο ότι η Επισκοπή των Σόλων εξακολουθούσε να υπάρχει ακόμη και μετά την κατάληψη της Κύπρου από τους Φράγκους και την εγκατάσταση του Φραγκικού Βασιλείου το 1192.

Η κατάληψη της Κύπρου από τους Φράγκους είχε ως συνέπειες, την εγκατάσταση της Λατινικής Εκκλησίας στην Κύπρο και την αρπαγή της περιουσίας της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου. Η εγκατάσταση της Λατινικής Εκκλησίας είχε βαρύτερες συνέπειες για την Ορθόδοξη Εκκλησία.

Αμέσως άρχισε η προσπάθεια υποταγής της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην Λατινική. Οι δυο κληρικολαϊκές συνελεύσεις της Λατινικής Εκκλησίας της Λεμεσού (1200) και της Αμμοχώστου (1222) επεχείρησαν τον βίαιο περιορισμό των ορθοδόξων επισκοπών σε τέσσερες, την κατάργηση του ορθοδόξου Αρχιεπισκόπου και την υποταγή των 4 ορθοδόξων επισκόπων στους αντίστοιχους Λατίνους, την εκδίωξη των ορθοδόξων επισκόπων από την πόλη και την υποταγή της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Κύπρου στον Πάπα. Η θέση της Ορθοδόξου Εκκλησίας καθίστατο εξαιρετικά δύσκολη. Γι' αυτό και απέστειλε το 1223 στη Νίκαια, τον Επίσκοπο Σόλων Λεόντιο και τον ηγούμενο της Μονής των Αψινθίων Λεόντιο για να ζητήσουν την γνώμη του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως και της Συνόδου για τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Εκκλησία της Κύπρου. Δεν υπάρχει άλλη αναφορά στον Επίσκοπο Λεόντιο των Σόλων. Είναι βέβαιο ότι η Επισκοπή των Σόλων εξακολούθησε να υπάρχει μέχρι το 1260, οπότε καταργήθηκε οριστικά. Όπως είναι γνωστό ο Πάπας Αλέξανδρος ο Δ' με την Bulla Cypria που εξέδωσε το 1260, καταργούσε τον Ορθόδοξο Αρχιεπίσκοπο και περιόριζε τον αριθμό των ορθοδόξων επισκόπων σε τέσσερες οι οποίοι θα υπήγοντο στους αντίστοιχους Λατίνους, δηλαδή τον Λατίνο Αρχιεπίσκοπο Λευκωσίας και τους Επισκόπους Λεμεσού, Αμμοχώστου και Πάφου. Επειδή όμως απαγορεύεται η ύπαρξη δυο επισκόπων στην ίδια πόλη, ο Πάπας όρισε όπως, ο μεν Αρχιεπίσκοπος Γερμανός Πησίμανδρος που

θα διατηρούσε τον τίτλο του Αρχιεπισκόπου μέχρι του θανάτου του, εγκατασταθεί στη Σολία, ο Αμαθούντος στα Λεύκαρα, ο Πάφου στην Αρσινόη και ο Αμμοχώστου στην Καρπασία. Επειδή όμως στη Σολία υπήρχε επίσκοπος ο Νείλος, για να μην υπάρχει κανονικό πρόβλημα, ο Νείλος μετετέθη από την Σολία στην χηρεύουσα Επισκοπή Αρσινόης. Φαίνεται όμως ότι στον Αρχιεπίσκοπο Γερμανό επιτράπη να έχει κατάλυμα και στη Λευκωσία και Καθεδρικό Ναό της Αρχιεπισκοπής, το ναό του Αποστόλου Βαρνάβα, που είναι γνωστός ως «ο ναός του Αποστόλου Βαρνάβα, εν τη Αρχιεπισκοπή» και «ο οποίος εξακολούθησε να χρησιμοποιείται και από τους διαδόχους του Επισκόπου Σολίας, παράλληλα με τον Καθεδρικό Ναό της Παναγίας Οδηγήτριας».

Δεν είναι γνωστό πότε πέθανε ο Αρχιεπίσκοπος Γερμανός Πησίμανδρος. Στο Παλατινό Κώδικα 367 της Βιβλιοθήκης του Βατικανού υπάρχει «ένταλμα», δηλαδή βεβαίωση ανώνυμου γέροντος Αρχιεπισκόπου ότι σε Σύνοδο στην οποία παρέστησαν δυο επίσκοποι και οι κληρικοί «των δύο μεγάλων εκκλησιών της τε υπ' εμέ αγιωτάτης Αρχιεπισκοπής και της αγιωτάτης Επισκοπής Λευκωσίας εξελέξατο η μετριότης ημών κατενώπιον του πανυψηλοτάτου και φιλοχρίστου βασιλέως ημών και μεγάλου ρηγός Ούγγου τον Θεοφιλέστατον άρχοντα κληρικόν της υπ' εμές αγιωτάτης Αρχιεπισκοπής τονδέ» σαν βοηθό να εκτελεί όλα τα καθήκοντα του Αρχιεπισκόπου, πλην των χειροτονιών, γιατί προφανώς ο εκλεγείς δεν χειροτονήθηκε επίσκοπος. Στο «ένταλμα» υπεισέρχεται και ο παπικός λεγάτος, δυστυχώς ανώνυμος, αφού αναφέρεται ότι ο βοηθός του Αρχιεπισκόπου «μέλλειν του ενεργείν και διοικείν και πράττειν μέχρις ότου καταλάβη ο ορισμός των υποθέσεων ων ανέθηκεν ο αγιώτατος ημών αυθέντης και μέγας λεγάτος ο δείνα και η μετριότης ημών επάνω του παναγιωτάτου και μακαριωτάτου αυθέντου ημών και Πάπα».

Το ένταλμα αυτό δεν αναφέρει ονόματα, εκτός από το όνομα του βασιλέα Ούγου, ούτε φέρει χρονολογία. Ποιος όμως από τους τρεις Ούγους του 14 ου αιώνα; Ο Ούγος ο Α' (1205–1218) πρέπει να αποκλεισθεί γιατί η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν είχε υποταγεί στον Πάπα. Πρέπει ακόμη να αποκλεισθεί και ο Ούγος ο Β' (1260-1269), αφού ο Γερμανός Πησίμανδρος διεδέχθη τον Αρχιεπίσκοπο Νεόφυτο, που πέθανε μετά την 21 η Ιουλίου 1250 και πριν από τις 20 Δεκεμβρίου 1251, το 1254. Αν ήταν γέρον ωστε να χρειάζεται βοηθό δεν θα μπορούσε να ταξιδεύσει στη Ρώμη τον Ιούνιο του 1260 για να ζητήσει από τον Πάπα να προστατεύσει την Ορθόδοξη Εκκλησία από την επιβουλή του Λατίνου Αρχιεπισκόπου Λευκωσίας. Ο Jean Darrouzes υποθέτει ότι ο ανώνυμος Αρχιεπίσκοπος του 13 ου αιώνα πρέπει να είναι ο Γερμανός Πησίμανδρος και ότι το ένταλμα πρέπει να χρονολογηθεί στα τέλη της βασιλείας του Ούγου του Γ' (1269-1284) οπότε ο Αρχιεπίσκοπος Γερμανός Πησίμανδρος θα ήτο εβδομηκοντούτης ή ογδοηκοντούτης. Βέβαια αυτό δεν αποκλείει να έζησε περισσότερο του Ούγου του Γ' και να πέθανε το 1286 ή στις αρχές του 1287.

Η επόμενη αναφορά στην Επισκοπή Σολίας γίνεται στην πιστοποίηση της ελληνικής μετάφρασης της Bulla Cyrgia που έγινε στη Λατινική Αρχιεπισκοπή της Λευκωσίας κατόπιν παρακλήσεως του «κυρίου παπά Λέοντος, οικονόμου και της Σωλείας υποψηφίου» στις 14 Μαΐου του 1287. Δεν είναι γνωστό πότε χειροτονήθηκε ούτε πόσο διήρκεσε η αρχιερατεία του. Πάντως το 1306, Επίσκοπος Σολίας αναφέρεται κάποιος Λεόντιος. Πράγματι σε χρονολογημένη «πληρεστάτη» απόφαση το 1306 με την οποία διαλύονται τα ιερολογηθέντα μνήστρα μεταξύ ανηλικού κοριτσιού ηλικίας 9 ετών και, προφανώς, ενηλικού ανδρός (σύμφωνα βέβαια με τις κρατούσες την εποχή εκείνη αντιλήψεις για ενηλικίωση) ο Λεόντιος αναφέρεται ως «Λεόντιος ελέω Θεού Επίσκοπος Σόλων, πρόεδρος πόλεως και ενορίας Λευκουσίας». Είναι δυνατόν ο παπά Λέων όταν χειροτονήθη να πήρε το όνομα Λεόντιος; Δυστυχώς δεν υπάρχουν οποιεσδήποτε πληροφορίες και έτσι είναι προτιμότερο, τουλάχιστον επί του παρόντος, να θεωρήσουμε ότι πρόκειται για δυο χωριστά πρόσωπα. Κατά τα έτη 1316-1322 ο Επίσκοπος Σολίας ονομάζεται Λέων. Ο Επίσκοπος Σολέας Λέων

και ο Επίσκοπος Αμαθούντος Ολβιανός εφυλακίσθησαν κατ' εντολή του παπικού λεγάτου Pierre de Pleine Chassagne επισκόπου R odez (λεγάτος 1308-1316. Πέθανε ως Πατριάρχης Ιεροσολύμων στις 6 Φεβρουαρίου 1318), ίσως το 1316, επειδή προέβησαν σε χειροτονίες, σ' αντίθεση προς τις διαταγές του, οι οποίες προκάλεσαν οχλαγωγίες. Και οι δυο μαζί απευθύνθηκαν στον Πάπα από κοινού. Ο Πάπας Ιωάννης ο Β' παρενέβη και τους ελευθέρωσε. Ο Πάπας μάλιστα φρόντισε ν' αυξήσει και τα εισοδήματα των δυο επισκόπων, παραχωρώντας στον Ολβιανό τα εισοδήματα της Μονής του Σωτήρος στα Λεύκαρα και στον Σολία Λεόντα μια εκκλησία της Μονής του Αγίου Γεωργίου των Μαγκάνων στη Λευκωσία. Το εισόδημα του Επισκόπου Σολίας το 1322 ανήρχετο σε 1500 φλορίνια. Όμως ο ηγούμενος της Μονής του Αγίου Γεωργίου των Μαγκάνων πήγε στη Ρώμη το 1321 και πέτυχε να ακυρωθεί η προηγούμενη απόφαση του Πάπα. Δεν είναι γνωστό πόσο διήρκεσε η αρχιερατεία του Λεόντος, ούτε ποιος ήταν ο άμεσος διάδοχός του. Το 1340 στη Σύνοδο που συγκάλεσε ο Λατίνος Αρχιεπίσκοπος Ηλίας de Nabinaux στην Λατινική Αρχιεπισκοπή στη Λευκωσία παρέστη και ο Επίσκοπος Σολίας Λεόντιος, όπως και οι άλλοι Έλληνες επίσκοποι. Ο Λεόντιος αναφέρεται Επίσκοπος « de Solia , Nicosiensis ». Τίποτε άλλο δεν είναι γνωστό για τον επίσκοπο αυτό. Στις 20 Ιουλίου 1353, σύμφωνα με σημείωμα στο f 1 του κώδικα Marcianus Graecus 501 «εκοιμήθη ο πανιερώτατος επίσκοπος κυρ Νεαγκωμίτης». Το «Νεαγκωμίτης» προφανώς δεν είναι το κύριο όνομα του επισκόπου, αλλά επώνυμο που δηλώνει μοναχό της Μονής της Θεοτόκου Νεαγκώμου ή Νεάγκωμος. Ο Επίσκοπος Νεαγκωμίτης ήταν Επίσκοπος Σόλων, διότι κάτω από το σημείωμα που αναφέρει τον θάνατό του, άλλο σημείωμα αναφέρει την εκλογή του Επισκόπου Σολίας Ιωακείμ: «Σεπτεμβρίω κβ ημέρα Κυριακή, χειροτονήθη Επίσκοπος Σολίας και Πρόεδρος Λευκωσίας ο κυρ Ιωακείμ και ο Θεός να αύξει την ζωήν αυτού, εγχρονίας ζωξβ» δηλαδή 1353. Δηλαδή ο Ιωακείμ χειροτονήθη Επίσκοπος στις 22 Σεπτεμβρίου 1353. Πόσο καιρό διάρκεσε η αρχιερατεία του δεν είναι γνωστό. Κατά τον Β. Εγγλεζάκη ήταν αντιπαλαμίτης. Ο επόμενος γνωστός Επίσκοπος Σολίας είναι ο Μιχαήλ. Δεν είναι γνωστό πότε χειροτονήθηκε. Η πρώτη αναφορά σ' αυτόν γίνεται το 1396. Πέθανε το 1402 και τον διαδέχθηκε ο Ιωάννης το ίδιο έτος. Δεν είναι γνωστό πότε πέθανε ο Σολίας Ιωάννης.

Το 1458 αναφέρεται ως Επίσκοπος Λευκωσίας, δηλαδή Σόλων, κάποιος Νικόλαος. Ο ίδιος Νικόλαος αναφέρεται και το 1473. Μνεία του Επισκόπου Λευκωσίας Νικολάου γίνεται και στην εικόνα της Παναγίας Καμαριώτισσας που σήμερα βρίσκεται στο Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου του Γ' στη Λευκωσία. Από τη σχετική επιγραφή στην εικόνα φαίνεται ότι ο Νικόλαος ήταν προηγουμένως νυμφευμένος. Δεν είναι γνωστό πότε πέθανε. Πιθανώτατα τον διεδέχθη ο Ιάκωβος που πέθανε σύμφωνα με σημείωμα στον κώδικα Paris Gr . 261 το 1480. Ο επόμενος γνωστός Επίσκοπος Σόλων είναι ο Ιωάννης. Δεν είναι γνωστό πότε χειροτονήθηκε επίσκοπος. Πέθανε το 1509 σύμφωνα με σημείωμα Paris Gr . 1457. Δεν είναι γνωστός ο διάδοχος του επισκόπου Ιωάννου. Από τον Estienne Lusignan πληροφορούμαστε ότι ο Επίσκοπος Σολίας Θεοφάνης παραιτήθηκε το 1550 και αποσύρθηκε στην Μονή του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου του Μέσα Ποταμού όπου και πέθανε.

Περί το 1564-1565 Επίσκοπος Σολίας-Λευκωσίας ήταν κάποιος Λοαράς. Προφανώς το Λοαράς είναι επώνυμο, γνωστής άλλωστε, οικογένειας. Σύμφωνα με τον δομηνικανό μοναχό Άγγελο Καλλέπιο ο επίσκοπος Λοαράς απέρριψε τις αποφάσεις της Συνόδου του Τριδέντου (1563), τονίζοντας στον Καλλέπιο, που είχε σταλεί σ' αυτόν από τον Λατίνο Αρχιεπίσκοπο Λευκωσίας για να ζητήσει την εφαρμογή των αποφάσεων της Συνόδου αυτής και από την Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου, ότι οι αποφάσεις της Συνόδου του Τριδέντου αναφέρονται μόνο στους Λατίνους και όχι στους Ορθοδόξους. Ο Ι.Α. Συκουτρής εταύτισε τον επίσκοπο Λοαρά προς

τον οικονόμον της Μονής των Μαγκάνων Νεόφυτον Λογαράν, για τον οποίο σώζεται το ακόλουθο σημείωμα στον κώδικα 97 της συλλογής Αλεξίου Κολουβά που δημοσίευσε ο Σπ. Λάμπρου (Ν^ος Ελληνομνήμων 15, 1916, 358 «+εψηφήστηκεν ο οικονόμος Μαγκάν(ων) κύριος Νεόφυτος ο λογαράς... ημέρα Τρίτη, μαΐου ΙΕ αφμγ'»). Ο τελευταίος Επίσκοπος Σολίας ήταν κάποιος Συμεών ο οποίος αν και πάνω από ογδόντα χρονών συνεργάζετο με τον λαό για την άμυνα της Λευκωσίας το 1570. Αυτός εφονεύθη από τους Τούρκους.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί ο τελευταίος Ορθόδοξος Αρχιεπίσκοπος επί Φραγκοκρατίας Γερμανός Πησίμανδρος υποχρεώθηκε από τον Πάπα Αλέξανδρο τον Δ' να μεταφέρει την έδρα του στην Σολία αν και του επιτράπη να έχει σαν έδρα του, όταν θα επισκέπτετο την Λευκωσία, το ναό του Αποστόλου Βαρνάβα που σε έγγραφο του 1306 χαρακτηρίζεται ως «ναός του Αποστόλου Βαρνάβα εν τη Αρχιεπισκοπή».

Οι διάδοχοι του Γερμανού Πησίμανδρου είχαν απλώς τον τίτλον Σολίας και σπανιότατα Σόλων και είχαν την έδρα τους στη Σολία. Που ακριβώς όμως η έδρα τους; Ίσως κάποια ένδειξη δίδει η Έκθεση περί Κύπρου που αντεγράφη από τον Franc Bustron στις 13 Δεκεμβρίου 1538. Ο συντάκτης της έκθεσης αναφερόμενος στις αρχαίες πόλεις της Κύπρου γράφει: «Πόλις Σόλοι, εκείντο όπου σήμερον το χωρίον Λεύκα. Εις την παραλίαν φαίνονται τα ερείπια πόλεως καλουμένης Santo Exiphio ή Άγιος Ευσέβειος, εξ αιτίας ναού του αγίου τούτου όστις υπάρχει ακόμη ολίγον υψηλότερον. Το μνημονευθέν χωρίον Λεύκα είναι ωραία και ευχάριστη τοποθεσία, όπου πολλή ζάχαρις γίνεται, ως και η γύρωθεν χώρα ονομαζομένη Σολέα. Υπάρχει ποταμός εις αμφοτέρας τας όχθας του οποίου υψούνται πολλά και ωραία χωρία».

Είναι φανερό ότι ο συγγραφέας της Έκθεσης μεταθέτει την τοποθεσία των Σόλων που βρίσκονται στην παραλία, στη Λεύκα και όμως, όπως ο ίδιος αναφέρει, στην παραλία υπάρχουν τα ερείπια των Σόλων, τα οποία στην εποχή του, λόγω της ύπαρξης του ναού του Αγίου Αυξιβίου, ονομάζονται Santo Exiphio . Δεν μπορεί όμως να αμφισβητήσει κανείς ότι τουλάχιστον τότε που έγραψε την Έκθεση οι Σόλοι εταυτίζοντο με την Λεύκα και ότι η περιοχή γύρω από την Λεύκα ονομαζόταν Σολία. Δεν υπάρχουν βέβαια άλλες μαρτυρίες που να ταυτίζουν την Λεύκα με τους Σόλους. Όμως δεν είναι απίθανο οι κάτοικοι των Σόλων να εγκατέλειψαν τους Σόλους κατά την διάρκεια των αραβικών επιδρομών, ίσως τον 8 ο αιώνα και να μετακινήθηκαν στα ενδότερα, όπως έπραξαν οι κάτοικοι της αρχαίας Λαπήθου που μετακινήθηκαν στη θέση του Καραβά και της Λαπήθου και οι κάτοικοι της Καρπασίας που μετακινήθηκαν στο σημερινό Ριζοκάρπασο.

Βεβαίως δεν έχει γίνει έρευνα στη Λεύκα για να διαπιστωθεί πότε πρωτοκατοικήθηκε. Δυστυχώς από το 1958, οπότε οι λίγοι Έλληνες κάτοικοι της Λεύκας εκδιώχθηκαν από τους Τούρκους, η Λεύκα έχει εκτουρκισθεί τελείως και τυχόν κατάλοιπα ναών έχουν εξαφανισθεί. Ο μικρός ναός της Παναγίας Ακεντούς δεν είναι παλαιότερος της Τουρκοκρατίας. Όμως ο G . Jeffery στις αρχές του 20 ου αιώνα διέκρινε κτίσματα μεσαιωνικών εκκλησιών και ανέφερε ότι τα μουσουλμανικά τεμένη είναι κτισμένα στα κατάλοιπα μεσαιωνικών εκκλησιών.

Μετά την κατάληψη της Κύπρου από τους Τούρκους το 1570 καταργήθηκε η Λατινική Αρχιεπισκοπή Λευκωσίας και οι λατινικές επισκοπές Πάφου, Λεμεσού και Αμμοχώστου και αποκατεστάθη η Ορθόδοξος Εκκλησία της Κύπρου. Πρώτος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου εξελέγη το 1572 ο Τιμόθεος. Δυστυχώς δεν είναι γνωστό που είχε την έδρα του. Φαίνεται όμως ότι δεν παρέμενε πλέον στην «Σολία», αλλά είτε στην ίδια την Λευκωσία ή κάπου πλησίον της Λευκωσίας. Κατά τα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας δεν υπήρχαν επίσης καθορισμένες Μητροπόλεις ούτε και σταθερός αριθμός Μητροπόλεων. Οι Μητροπόλεις και οι έδρες τους καθορίστηκαν στα μέσα του 17 ου αιώνα, οπότε καθορίστηκαν και οι σχέσεις Αρχιεπισκόπου-Μητροπολιτών. Ανάμεσα στις επισκοπές που ανασυστάθηκαν για μικρό χρονικό διάστημα ήταν και η Επισκοπή Σόλων. Το 1598 αναφέρεται σαν

Επίσκοπος Σόλων ο Βενιαμίν. Δεν είναι γνωστό πότε χειροτονήθηκε Επίσκοπος αλλά και πότε απέθανε.

Το 1618 αναφέρεται για μια ακόμη φορά Επίσκοπος Σόλων, ο Μακάριος. Είναι άγνωστο πότε χειροτονήθηκε Επίσκοπος Σόλων και άγνωστο πότε πέθανε. Μετά τον θάνατό του καταργήθηκε οριστικά η Επισκοπή Σόλων.

Η Επισκοπή των Σόλων ανασυστήθηκε το 1973 αλλά ο Επίσκοπος Σόλων φέρει τον τίτλον Μητροπολίτης Μόρφου και έχει έδρα την Μόρφου. Μετά την κατάληψη όμως της Μόρφου από τα τουρκικά στρατεύματα μετεφέρθη στην Ευρύχου, όπου και ευρίσκεται μέχρι σήμερα. Πρώτος, «Μητροπολίτης Μόρφου, Υπέρτιμος και Έξαρχος Σόλων», εξελέγη ο Αρχιμανδρίτης Χρυσανθος Σαρηγιάννης (1973-1997). Το 1998 εξελέγη εις διαδοχήν του ο νυν Μητροπολίτης Μόρφου κ. Νεόφυτος.

*** Το κείμενο «Η Επισκοπή Σόλων» του Αθανάσιου Παπαγεωργίου, δημοσιεύτηκε στον τόμο: «Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, 2000 χρόνια τέχνης και αγιότητας», εκδ. Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου-Ιερά Μητρόπολις Μόρφου, Λευκωσία 2000.**